

DE AANSLUITING VMBO ECONOMIE - MBO EEN NIEUWE BALANS

VMBO-MBO STIMULERINGSINITIATIEF

EINDRAPPORTAGE

P. LEENHEER

J. VAN TULDEN

T. BALK

EEN NIEUWE BALANS

DE AANSLUITING VMBO ECONOMIE – MBO

VMBO-MBO STIMULERINGSINITIATIEF

EINDRAPPORTAGE

P. LEENHEER

J. VAN TULDEN

T. BALK

VOORWOORD

Het lijkt zo eenvoudig: het vmbo bereidt voor op het mbo en van daar op werk en actief burgerschap. Maar in de praktijk is afstemming en samenwerking lastig en vraagt het steeds opnieuw inspanning en actie. Dat blijkt ook uit het navolgende onderzoek. Zeker nu het mbo zich grootscheeps vernieuwt en de ontwikkelingen in het bedrijfsleven steeds sneller gaan. Als er geen duidelijke regie is, verwatert goede samenwerking en groeien sectoren snel uit elkaar.

Dat heeft ernstige gevolgen. Het is bekend, leerlingen vallen voortijdig uit, vooral op niveau 1 en 2. Teveel leerlingen lopen vertraging op. Vooral de overgang van vmbo en mbo is berucht in dit verband. Het vmbo-mbo Stimuleringsinitiatief zocht daarom in 2007-2008 naar voorbeelden van goede samenwerking door het vmbo met het mbo en bedrijfsleven. Dat het vmbo daar volwaardig in betrokken moet zijn, spreekt voor zich. Het vmbo is immers de basis van de beroepsopleiding. We zochten naar vmbo-scholen die inspirerend samenwerken met mbo en bedrijfsleven, m.n. in de sector zorg en welzijn en in de sector economie. Voor techniek wordt er immers al veel gedaan en dat geldt ook voor de groene sector. Het was de bedoeling docenten en leidinggevenden een jaar lang wat extra middelen te geven om hun goede aanpak te verankeren en verbreden. Helaas bleek het heel moeilijk goede voorbeelden in de sector economie te vinden. Dat is vreemd, want economie liep jarenlang voorop in de vernieuwingen van de opleiding, met de inzet van ICT en werkplekken in het vmbo.

Na een half jaar zoeken in diverse scholen en verschillende regio's, stonden we voor een grote vraag. Wat is hier aan de hand? Zoeken we verkeerd of zijn er nauwelijks goede ervaringen in de sector economie van samenwerking door het vmbo met het bedrijfsleven en het mbo? En als dat zo is, hoe komt dat dan? In overleg met het Ministerie hebben we dit voorjaar daarom een onderzoek opgezet om na te gaan hoe het op dit moment met de aansluiting bij economie zit en wat betrokkenen daarover te zeggen hebben. Eerst globaal, vervolgens is daarop ingezoomd met vertegenwoordigers van docenten en van kenniscentra.

De resultaten van dit onderzoek zijn tamelijk schokkend. Docenten vmbo en mbo economie kennen en waarderen elkaar onvoldoende. Programma's en afdelingen economie in het vmbo sluiten nauwelijks aan bij de opleidingen in het mbo. Waar de sector voorheen vooroplep spreekt er nu zelfs iemand over doodlopende, in plaats van doorlopende leerwegen voor vmbo-leerlingen economie. Het beeld dat hier naar voren komt vraagt om bezinning en actie. Samen werken aan een doorlopende leerlijn in de sector economie is de komende jaren hard nodig.

Het vmbo-mbo Stimuleringsinitiatief bestaat uit Hans van Nieuwkerk en Petra Kanters van MBO 2010, Jan Hoogendoorn die zijn sporen verdiend heeft in het vmbo, Jaap de Kruijf van de stichting Platforms vmbo en ondergetekende, jarenlang belangenbehartiger vmbo bij de Besturenraad, de organisatie voor christelijk

bestuur en management. Het initiatief wordt gesteund door de VO-Raad, Het Platform Beroepsonderwijs, de netgenoemde organisaties waar de leden uit komen en het ministerie van OCW.

We hopen dat u de bevindingen uit dit onderzoek goed tegen het licht wilt houden. Het is misschien niet leuk wat docenten hier zeggen, maar het geeft zeker een gevoel van urgentie om aan de slag te gaan.

Drs. Marianne Beelaerts
voorzitter
VMBO-MBO Stimuleringsinitiatief

DE AANSLUITING VMBO ECONOMIE - MBO

EEN VERKENNING

VOORAF

De voorliggende verkenning van de aansluiting tussen vmbo economie en het mbo is uitgevoerd door het Consortium VMBO-MBO Stimuleringsinitiatief, een consortium dat projecten ondersteunt rond doorlopende leerlijnen vmbo-mbo-bedrijfsleven (zie bijlage 1 voor enkele nadere gegevens over het Consortium). De projecten vallen binnen Zorg en Welzijn en Economie, omdat in deze sectoren de impuls naar de mening van het Consortium het hardste nodig is. Aanleiding voor de verkenning was de constatering dat vanuit de sector Economie, anders dan vanuit de sector Zorg en Welzijn, weinig of geen projectvoorstellen werden ingediend, terwijl de problematiek in de sector daar eigenlijk alle redenen toe geeft.

INHOUD

1 INLEIDING	6
Opzet	7
Leeswijzer	7
2 AANSLUITINGSPROBLEMEN	8
De leerlingen	8
Samenwerking en overleg vmbo- mbo	8
Koppelingsprobleem	9
Problemen binnen vmbo economie	9
Programmatische aansluiting	10
Conditie op organisatieniveau	11
Licentiestructuur	12
3 CASES	13
3.1 Marne College	13
3.2 Kandinsky College	16
3.3 De Boogschutter	18
3.4 Christelijk College Zeist	19
4 AANBEVELINGEN	22
BIJLAGEN	24
Bijlage 1	
Consortium VMBO-MBO Stimuleringsinitiatief	24
Bijlage 2	
Deelnemers aan de gespreksrondes	25

1 INLEIDING

INLEIDING

Aansluiting tussen onderwijssectoren is een complex probleem doordat nogal wat voorwaarden vervuld moeten zijn, wil de aansluiting soepel kunnen verlopen. Het gaat dan om de volgende voorwaarden:

- De (docenten in de) aansluitende sectoren moeten over voldoende kennis van elkaar beschikken.
- De programma's moeten goed op elkaar aansluiten (wat overigens niet betekent dat de aansluiting naadloos moet zijn: dat is immers nagenoeg onmogelijk).
- De pedagogisch-didactische werkwijzen mogen niet dramatisch van elkaar verschillen en de betrokken docenten en begeleiders moeten de eventuele verschillen kunnen hanteren.
- De eventuele doorstroomregelingen moeten helder zijn.
- Er moet een goed LOB-programma zijn.
- De overdracht moet warm zijn, dat wil zeggen: meer omvatten dan een cijferlijstje.
- De terugkoppeling tussen de sectoren moet goed geregeld zijn en van de feedback moet daadwerkelijk gebruik worden gemaakt.
- En in het verlengde van het voorgaande punt: de aansluiting moet een onderdeel van de interne kwaliteitszorg zijn. Ruimer nog: aandacht voor aansluiting moet een expliciet onderdeel van het schoolbeleid zijn.

Is het vervullen van die voorwaarden op zichzelf al geen sinecure, de aansluiting wordt nog eens zo ingewikkeld door de volgende twee complicaties:

- Het koppelings- of schaalprobleem: een ontvangende instelling heeft vaak met meerdere toeleverende instellingen te maken, met elk hun eigen karakteristieken. Zo heeft een ROC in de regel met een flink aantal toeleverende vmbo's te maken, waarvan cultuur en niveau onderling vaak sterk verschillen.
- De aansluiting is een soort niemandsland, dat wil zeggen er is geen centrale regie, noch op nationaal noch op regionaal niveau.

In Van Breukvlak Naar Draagvlak (2007) stellen Van Esch en Neuvel dat er dank zij de introductie van het loopbaandenken in de beroepskolom veel meer oog is gekomen voor de witte vlekken en tekortkomingen op de doorlopende lijn vmbo-mbo. Op tal van plaatsen wordt hard gewerkt aan de aansluiting en in het algemeen is de aandacht binnen het vmbo (en mbo) voor aansluiting groter en vruchtbaarder dan in andere sectoren. Dat betekent echter niet dat er geen problemen meer zijn; de informatie-overdracht en terugkoppeling bijvoorbeeld laten nog maar al te vaak te wensen over.

Tegen die achtergrond neemt de sector Economie een enigszins bijzondere positie in. Onder de projecten die bij het Stimuleringsinitiatief werden ingediend, bevonden zich geen voorstellen voor projecten economie die voldeden aan de eisen van de

beleidsregel. Ook de verhouding tussen de ingediende projecten was scheef: 70% Zorg en Welzijn, 30 % Economie. In overleg met OC en W is gezien het voorgaande besloten een verkenning uit te voeren naar de mogelijke oorzaken voor deze stand van zaken. De vraagstelling van die verkenning luidde: waarom blijft de sector economie achter bij andere sectoren als het gaat om projecten waarin de onderwijskundige ontwikkeling en de aansluiting vmbo worden aangepakt? Het voorliggende rapport bevat de uitkomsten van de verkenning.

OPZET

In eerste instantie zijn gegevens vergaard in gesprekken met docenten, schoolleiders en deskundigen:

- 3 bijeenkomsten met docenten economie, op respectievelijk 4 maart in Utrecht; op 7 maart in Meppel en op 13 maart in Den Bosch; zie bijlage 2 voor een overzicht van de deelnemers
- diepte-interviews met medewerkers van het Marne College (Bolsward), Kandinsky (Nijmegen) en De Boogschutter (Amersfoort); daarnaast is schriftelijk informatie verzameld bij het CCZ (Zeist)
- een gesprek met medewerkers van ECABO en KC Handel: H el ene van Oostrom, programmamanager vmbo Ecabo, en Monique Mol, teamleider onderzoek, training, ontwikkeling KC Handel

- een gesprek met leden van de kenniskring economie (zie bijlage 2 voor de deelnemers)
- een gesprek met vertegenwoordigers van Kenwerk, kenniscentrum voor horeca, bakkerij, reizen, recreatie en facilitaire dienstverlening; mevrouw A. Cnossen (algemeen directeur) en de heer J.W. Mans (manager)

De hoofdlijnen van het daaruit resulterende concept zijn besproken met de platformvoorzitter Economie, Gerard Herkendaal.

LEESWIJZER

- *Paragraaf 2 (p. 8): Aansluitingsproblemen.*
Een overzicht van wat in de verschillende gespreksrondes en interviews aan knelpunten is genoemd.
- *Paragraaf 3 (p. 13): vier cases.*
De cases vormen deels een illustratie van de knelpunten die in paragraaf 2 zijn genoemd, deels zijn het voorbeelden van oplossingsrichtingen. De cases betreffen de volgende scholen: Marne College (Bolsward), Kandinsky (Nijmegen); De Boogschutter (Amersfoort); CCZ (Zeist).
- *Paragraaf 4 (p. 22): Aanbevelingen.*

Bijlage 1: informatie over het Consortium

Bijlage 2: deelnemers aan de gespreksrondes e.d.

2 AANSLUITINGSPROBLEMEN

DE LEERLINGEN

Wat de leerlingen betreft, vertoont de aansluiting vmbo-mbo een sterk wisselend beeld: van niet of nauwelijks problematisch tot zeer problematisch. Dat laatste geldt met name voor de wat lagere niveaus. Naar het oordeel van vertegenwoordigers van het mbo laten het kennis- en vaardighedeniveau van economie-leerlingen op die niveaus veel te wensen over:

- Er is sprake van een slecht ontwikkelde beroepshouding (op tijd komen, discipline e.d.).
- Het taalniveau is laag en dat geldt voor alle vaardigheden (lezen, schrijven, spreken, luisteren).
- Het rekenniveau is laag.
- Studievaardigheden zijn slecht ontwikkeld (veel leerlingen zijn bijvoorbeeld niet goed in staat dingen uit het hoofd te leren).
- De leerlingen beschikken over onvoldoende kennis van tal van zaken.

Daar komt bij dat het beroepsbeeld van de leerlingen zwak ontwikkeld is. De keuze voor een richting lijkt maar al te vaak vooral bepaald door een negatief beeld van andere beroepen.

Er bestaat met name heel veel zorg over de niveau 2 leerlingen: in het schooljaar 2006-2007 haakte maar liefst 50% af.

SAMENWERKING EN OVERLEG VMBO- MBO

Samenwerking en overleg vmbo-mbo is een *conditio sine qua non* voor een goede aansluiting oftewel een goede doorlopende lijn. De samenwerking en het overleg verloopt echter naar het oordeel van het merendeel van onze informanten moeizaam en soms lijken vmbo en mbo economie niet eens (meer) on speaking terms. Het programmatisch overleg tussen vmbo en mbo is mislukt; de sector lijkt niet bereid om dit thema opnieuw aan te pakken. Praat niet meer over doorlopende leerlijnen, zeggen sommigen zelfs; binnen de sector wordt trouwens wel eens gesproken over doodlopende in plaats van doorlopende leerlijnen. Al met al wordt er nauwelijks van beide kanten met open ogen naar elkaar gekeken, laat staan met een open mind met elkaar overlegd.

Een belangrijke oorzaak is in elk geval dat het mbo naar het oordeel van het vmbo te sterk wil bepalen wat er moet gebeuren in het vmbo. Iets vergelijkbaars signaleerden Van Esch en Neuvel eerder al in *Van Breukvlak Naar Draagvlak*: vmbo's, schrijven zij, willen wel samenwerken met het mbo, maar ze houden gepaste afstand. Kennelijk heeft het dus ook iets te maken met het gevoel van eigenstandigheid, niet het knechtje van het mbo te willen zijn.

In de sector zijn overigens, zeker in de eerste jaren wel degelijk afspraken gemaakt over doorstroming en/of vrijstellingen. In de praktijk werd hier echter nauwelijks naar gehandeld. Het kwam bijvoorbeeld nogal eens voor dat een nieuwe teamleider op het mbo het document al snel in het verticale archief stopte. Een dergelijke gang van zaken was voor vmbo-docenten nogal eens het bewijs dat het mbo een eigen weg gaat en zich nauwelijks iets aan wil trekken van een individuele vmbo school.

Daar komt bij dat het mbo vaak veel te weinig afweet van het vmbo. In een gesprek met mbo-docenten bleek een deelnemer bijvoorbeeld niet te weten dat sectoren alle leerwegen omvatten, terwijl een ander toegaf dat menig mbo-docent niets van de veranderingen in het vmbo weet.

Het probleem wordt verergerd doordat aan de kant van het mbo van nogal wat verloop sprake is onder de contactpersonen.

Typerend voor de economie-sector is trouwens dat de contacten inzake doorstroming, anders dan in de sector Z&W, eerder betrekking hebben op een product c.q. inhoud dan op de ontwikkeling of loopbaan van de leerling. Mogelijk is dat de oorzaak voor het feit dat de contacten dikwijls vluchtig zijn en vooral betrekking hebben op afspraken, regelen, vastleggen. Of zoals een deelnemer het noemde: de contacten zijn dikwijls "strak en vlak".

KOPPELINGSPROBLEEM

Een probleem van heel andere aard is dat binnen de bandbreedte die exameneisen en leerplannen geven, tussen de vmbo-scholen die aan een en hetzelfde ROC toeleveren, vaak grote (niveau)verschillen bestaan. Die verschillen zijn terug te voeren op de verschillen in cultuur die het stelsel mogelijk maakt, en de ruimte die er is voor het berijden van stokpaardjes.

PROBLEMEN BINNEN VMBO ECONOMIE

Een van de belangrijkste oorzaken van de problemen lijkt, aldus verscheidene zegslieden, het feit dat de sector economie de gevolgen ondervindt van de wet van de remmende voorsprong. In eerste instantie was het ISP-programma vernieuwend, met veel ICT, een vorm van WPS en de (h)erkenning dat 'het witte boord' een aansprekende beroepsrichting was. Maar de state of the art methoden die in dat verband werden geïntroduceerd – PAT, SIMnet – hebben op termijn onvoorziene negatieve effecten gehad. Deze programma's waren zo goed en zo veelomvattend dat een leraar strikt genomen niet veel meer dan een uitvoerder werd. Aanpassen aan de eigen context was niet aan de orde: een leraar kon jaren verder dank zij up dates en hoefde zich niet af te vragen in hoeverre de didactische aanpak paste bij WPS, wat er eventueel verbeterd kon worden enzovoorts. Daardoor is van eigen inbreng, laat staan creativiteit vrijwel geen sprake geweest, waardoor - met

alle respect voor de inzet van de docenten - een zekere mate van deprofessionalisering is bevorderd alsmede iets dat men tunnelvisie zou kunnen noemen.

Daar komt bij dat het ISP-programma vooral gevuld werd met bestaande onderdelen. Dat heeft, mede door het in de voorgaande alinea gesignaleerd effect van de nieuwe methoden, geresulteerd in twee knelpunten:

- De kansen om een attractiever programma aan te bieden zijn blijven liggen, ondanks het feit dat de globale omschrijvingen van de eindtermen daar alle kans voor boden.
- De programma's gaan uit van het 'oude kantoor', en geven dus geen adequaat beroepsbeeld.

Doordat het ISP-programma de vorm kreeg die we hierboven schetsten, werd de relatie met het bedrijfsleven verwaarloosd: stages waren immers niet nodig, want alles was nu eenmaal al vervat in de simulatie. Hier speelde overigens ook mee dat het niveau Basisberoepsgerichte leerweg te laag was om leerlingen binnen administratie aan een stageplaats te helpen. Bedrijven gaven aan dat deze leerlingen niets konden. Ook een rol speelt trouwens dat er geen stageplaatsen zijn met administratie als hoofdzaak.

Naast het voorgaande, meer programmatische aspect is de samenstelling van de sector een probleem: een vergrijzend personeelsbestand, met zeer veel uiteenlopende bevoegdheden, veelal afkomstig uit het bedrijfsleven en mogelijk daardoor beschikkend over te weinig didactische ontwikkelcapaciteit. De medewerkers in de sector kunnen getypeerd worden als regelaars, cijferaaars. Ze hebben, aldus een aantal zegslieden, te weinig durf, lef, missen creativiteit, denken niet "out of the box", kunnen de leerlingen middels het programma niet meer voldoende boeien.

Het management tenslotte heeft over het geheel genomen niet alert genoeg gereageerd op de passieve houding van de sector, en het komt zelfs nu nog lang niet altijd in actie aangezien naar hun oordeel het programma nog wel loopt en ze dus geen reden voor ingrijpen zien. Naar het oordeel van een aantal informanten is het management vaak vooral beheersmatig ingesteld, en is het sterk naar binnen gericht.

PROGRAMMATISCHE AANSLUITING

Een belangrijke bron van aansluitingsproblemen zijn echter ook manco's in de programmatische aansluiting. In het verleden zijn programma's en de aansluiting daartussen vaak eenmalig bekeken. De bevindingen zijn vervolgens op papier gezet, waarna er niet meer naar om is gekeken, omdat men de zaak afdoende geregeld achtte. Daardoor zijn wijzigingen in de ene sector soms door de

andere niet meer opgemerkt, met navenante gevolgen voor het programma. Zo omvat het competentiegericht leren in het mbo inmiddels niet meer het traditionele boekhouden en is boekhouden ingebed in een context, terwijl het op een aantal plekken in het vmbo nog wel op traditionele wijze wordt gegeven, al was het alleen al omdat het nu eenmaal deel uitmaakt van het examenprogramma.

Een onaangename complicatie in dit verband is dat de terminologie en ordening op programmatisch gebied zeer grote verschillen vertoont en dat met name aan de kant van mbo-instellingen de ordening soms haast jaarlijks wijzigingen ondergaat. Illustratief is in dit verband bijvoorbeeld de onderstaande vergelijking van richtingen in vmbo en mbo, waarbij zonneklaar is dat de ene sector bepaald niet naadloos op de andere aansluit:

¹ VMBO	MBO
Administratie	Bedrijfsadministratie
Handel en administratie	Secretarieel
Verkoop	Commercieel (incl. bank en verzekering)
	Juridisch
	IDV
	Marketing en communicatie
	Handel en logistiek

Bij dit schema dient men dan overigens te bedenken dat aan mbo-zijde binnen die sectoren sprake is van een zeer groot aantal kwalificatieprofielen en daarbinnen dan weer van een groot aantal uitstroomrichtingen. Duidelijk zal zijn dat zo gezien een belangrijke conditie voor een goede aansluiting, namelijk beschikken over een gemeenschappelijke taal, in een aantal wezenlijke opzichten niet vervuld is of kan zijn.

CONDITIES OP ORGANISATIENIVEAU

Hierboven is gesignaleerd dat wantrouwen de samenwerking tussen de sectoren belemmert. Daarnaast speelt echter ook een rol dat de tijd die in het vmbo beschikbaar is, zeer beperkt is. Aansluiting is bij uitstek een thema waarbij leren op de werkplek de aangewezen werkwijze is. Maar zoals TNO enige tijd geleden al eens stelde, de werkdruk in onderwijsinstellingen is onevenredig verdeeld over het jaar en loopt juist in werkweken vaak op tot circa 50 uur, waardoor weinig tijd voor leren en kennis delen overblijft. Door het personeelstekort en de huidige 1040 uur problematiek is die stand van zaken er op een aantal scholen niet beter op geworden.

¹ *Formeel valt Consumptief (HTV) ook onder de sector economie, maar in dit verband laten we deze afdeling buiten beschouwing, aangezien daar – aldus onze zegslieden – de in deze verkenning geschetste problemen zich niet of in veel mindere mate voordoen.*

Daarnaast is de focus van docenten van belang. Het vmbo is in het algemeen vaak meer diploma- of opleidingsgericht dan loopbaan-gericht. Dat resulteert in een intern gerichte focus, waardoor men nogal eens niet op de hoogte is van wat er verder gebeurt.

Die interne gerichtheid wordt naar het oordeel van enkele informanten versterkt door de samenstelling van de leerlingenpopulatie: die legt (met de leerproblemen van veel leerlingen, hun vaak lastige thuissituaties enzovoorts) een zware hypotheek op de gang van zaken. Zoals Gerard Herkendaal opmerkt: 'Ik zou graag de focus van mijn team meer op onderwijs zien te richten, maar dat kan alleen als ik een stukje zorg bij ze weghaal en aan specialisten toevertrouw'.

LICENTIESTRUCTUUR

De licentiestructuur is een hinderpaal. Als de onderliggende afdeling niet aanwezig is, dan kan men niet over een ISP-programma beschikken. Hierdoor wordt de keuze van leerlingen ernstig beperkt. Illustratief daarvoor is het programma Administratie op het laagste niveau. Dat biedt (vrijwel) geen aansluiting op mbo programma's, laat staan aansluiting op de arbeidsmarkt. Niettemin blijft het programma in stand doordat de school nu eenmaal de betreffende licentie heeft, en dus eigenlijk geen kant op kan.

3 CASES

Voor een zo volledig mogelijk beeld van de problemen en de oplossingsrichtingen leek het ons goed het voorgaande, op reflecties en discussies gebaseerde beeld aan te vullen met enkele schetsen van de ontwikkeling in de sector economie op een aantal scholen. De schetsen kunnen helpen bij de reflectie op de huidige stand van zaken, bijvoorbeeld als referentiepunt. Enkele ervan kunnen echter ook helpen bij het zoeken naar een nieuwe koers.

Deze paragraaf bevat een viertal korte schetsen:

- Marne College (Bolsward): een voorbeeld van een brede benadering
- Kandinsky (Nijmegen): de wet van de remmende voorsprong
- De Boogschutter (Amersfoort): gedachten over een mogelijke ontwikkelingsrichting
- CCZ (Zeist): een rigoureuze ingreep: de opheffing van de sector economie.

3.1. MARNE COLLEGE

Het onderstaande is gebaseerd op een interview met Wabe Reinsma.

Het Marne College heeft, doordat het niet beschikte over een afdeling H&A, een ontwikkeling kunnen doormaken die niet door erfenissen uit het verleden was belast. Het programma zoals dat er nu ligt, is ontwikkeld in de context van het CVO-brede project natuurlijk leren, waarin scholen werden gezien als organisaties die ook een bedrijf kunnen zijn.

Kenmerkend voor het programma zijn twee dingen: een zo lang mogelijke brede oriëntatie en prestaties. Belangrijk is verder dat het programma beoogt tegemoet te komen aan de zeer uiteenlopende wensen van de leerlingen. Hoe uiteenlopend die kunnen zijn, blijkt bijvoorbeeld uit de keuzen van de instroom van dit jaar. Die bestaat uit 12 leerlingen, waarvan er 2 voor detailhandel kiezen, 1 voor de boekhoudopleiding, terwijl de resterende 9 kiezen voor zulke uiteenlopende richtingen als Pop en media, CIOS of sociaal-cultureel werk.

ORIËNTATIE

De eerste 12 weken van het 3e schooljaar bieden een gemeenschappelijke oriëntatie voor alle leerlingen. Daarin komen thema's aan de orde als:

- Professionele (sociale) vaardigheden (bv. verkoopgesprekken voeren)
- Klantgericht handelen
- Automatisering
- Stages: wat komt daarvoor kijken, wat zijn de mogelijkheden etc.

Wat daarna gebeurt, valt het beste te typeren met 'breed waar het moet, smal waar het kan'.

Wat betreft dat laatste: leerlingen die al over een duidelijk beroepsbeeld beschikken, gaan in een schoolbedrijf werken aan prestaties.

Die schoolbedrijven omvatten overigens een dienstencentrum (Z&W), een administratiekantoor (H&A) en een techniek-breed programma.

Wat betreft het eerste, dus 'breed waar het moet': na anderhalf jaar beslist een leerling waarin hij of zij examen doet. Die voorbereidingsperiode op het examen lijkt wellicht kort, maar men dient te bedenken dat leerlingen veel dingen die in het examen aan de orde komen, wel degelijk al gehad hebben, onder meer op de externe werkplekken. Er resteren al met al een betrekkelijk klein aantal zaken die in een paar maanden goed aan te leren zijn; hooguit is boekhouden tot op zekere hoogte een probleem.

Een en ander in schema:

Onderbouw	Bovenbouw		
regulier	12 weken oriëntatie	breed: voortgezette oriëntatie	examen-periode
		smal: schoolbedrijven	
	AVO vakken		

VIER PIJLERS

Het concept berust voorts op de volgende vier pijlers:

- prestaties, hetzij individueel, hetzij in een groep
- opdrachten (informatie verzamelen en verwerken)
- grotere projecten (bv. duurzaam ondernemen)
- externe werkplekken. Leerlingen kiezen voor 2 x 6 weken voor 1 dag per week een externe werkplek, bv. bij de Jumbo of in een kinderdagverblijf, waarbij ze een opdracht uitvoeren (bv. een schappenplan maken e.d.); dat wordt aangevuld met 8 uur per week praktijktijd op school.

AANSLUITING ONDER-/BOVENBOUW

Om de leerlingen te laten wennen aan de werkwijze van de bovenbouw wordt in de onderbouw gedurende 6 uur per week aan prestaties gewerkt, iets dat verder ook bij PSO gebeurt. PSO wordt trouwens verzorgd door docenten die ook in de bovenbouw werken, en het vindt plaats in de leeromgevingen waarin de leerlingen in het derde jaar zullen gaan werken.

Er is geen onderzoek gedaan naar de mate waarin leerlingen de aansluiting als (relatief) soepel ervaren. Maar aan bijvoorbeeld presentaties die leerlingen voor hun ouders verzorgen in het kader van PSO, merken de docenten dat de aanpak werkt.

WENSEN

Het zou plezierig zijn, vindt Reinsma, als in het Marne College een centraal punt kwam dat zaken regelt die voor alle drie de leerbedrijven min of meer gelijk zijn (organisatie van stages e.d.) of dat bijvoorbeeld workshops biedt voor zaken als cadeautjes inpakken. Dat punt zou ook een informatiecentrum moeten zijn waar een leerling kan snuffelen of geholpen kan worden bepaalde lacunes in bijvoorbeeld vaardigheden als initiatief tonen, kan opvullen.

KNELPUNTEN

Binnen het Marne College:

- De simulatie zoals het Marne die gebruikt, is op zichzelf wel bruikbaar, maar alleen als ze gekoppeld is aan de echte praktijk zodat een leerling zijn beelden en ervaringen kan toetsen. Het lastige van H&A is echter dat het nagenoeg onmogelijk is werkplekken te vinden waar die toetsing (spiegeling) kan plaatsvinden.
- Bedrijven als Jumbo, Karwei enzovoorts willen graag stagiaires, maar ze zien ze eerder als extra handen dan als mensen die ze echte werkplekken moeten bieden. Dat probleem doet zich overigens minder voor bij bijvoorbeeld Z&W.
- De instroom van Basisberoeps en Kaderberoeps daalt voortdurend en het ziet ernaar uit dat de sector op den duur niet in de lucht is te houden. Op termijn zou omvorming naar Commercie en Dienstverlening de oplossing kunnen zijn.

In de relatie vmbo-mbo:

- In het algemeen geldt dat de samenwerking te wensen overlaat. Terugkoppeling vindt niet of nauwelijks plaats. De mate waarin het mbo het vmbo kent, is zeer wisselend: goed bij Z&W, slecht bij Economie. Het probleem ligt overigens aan beide zijden: aan beide zijden is de communicatie, als ze al plaatsvindt, meer een kwestie van particulier initiatief dan van (school)beleid.
- Op pedagogisch-didactisch gebied is de kloof op bepaalde terreinen (m.n. zakelijke dienstverlening en ICT) dramatisch. In het mbo werken de leerlingen niet (meer) zelfstandig met portfolio's, maar veel meer klassikaal, met spoorboekjes.

3.2. KANDINSKY COLLEGE (NIJMEGEN)

Het onderstaande is gebaseerd op een interview met Wim Swinkels.

Voor de invoering van het VMBO heerste binnen de sector Economie van het Kandinsky College al geruime tijd onvrede over het traditionele onderwijs. Door de invoering van het vmbo ontstond toen een mogelijkheid tot vernieuwing. De kantoor simulatie waarover het Kandinsky al beschikte, werd de basis voor het ISP programma H&A en er werd besloten om modulair te gaan werken, stages en werkplekken een prominente plaats te geven en ICT een belangrijke rol te laten spelen. Half juni 2001 stopte het Kandinsky met de traditionele aanpak; de daarop volgende lichting ging werken binnen het nieuwe systeem. Daarmee werd het Kandinsky College één van de voorlopers binnen de ontwikkelingen in het Nederlandse VMBO. Maar nu, na 7 jaar, doen zich verschillende knelpunten voor. Voor een deel doordat de voordelen van de simulatie zich tegen zichzelf hebben gekeerd.

AUTHENTIEKE SITUATIES

Met name met betrekking tot binnen en buiten leren is de sector economie van het Kandinsky College op zoek naar nieuwe uitdagingen. De school wil leerlingen ook buiten de stages laten leren in authentieke situaties, liefst buiten de school. Maar de koppeling is lastiger dan bij bijvoorbeeld Z&W: daar is het aanbod aan verschil-

lende taken nu eenmaal groter. Voor leerlingen uit de sector economie zijn er wel wat taken te vinden, maar het zijn er veel minder. Bovendien gaat het dan vaak meteen om verantwoordelijk werk, terwijl bedrijven het riskant vinden om de administratie aan een leerling over te laten.

Overigens dateert die problematiek niet van vandaag of gisteren. Een van de redenen, aldus Swinkels, om indertijd voor een simulatie te kiezen was het gebrek aan authentieke leerplekken. Omdat de simulaties niet een echte afspiegeling van een bedrijf waren, paste je de nodige kunstgrepen toe om het echter te laten lijken, maar mede doordat je zoveel mogelijk dingen aan het programma wou koppelen, werd het allemaal wel een beetje onnatuurlijk.

VERANDERINGEN

In 2001 waren de simulaties een state of the art benadering, maar op den duur hebben ze juist tot een zekere mate van blikvernauwing en achterstand geleid, omdat het allemaal, op zijn minst aan de oppervlakte, goed en gladjes liep. De wet van de remmende voorsprong heeft overigens nog niet tot grote problemen geleid. De kaderleerlingen zijn, aldus Swinkels, over het geheel genomen wel tevreden en presteren op een behoorlijk niveau, maar bij de basisleerlingen is merkbaar dat ze steeds meer moeite krijgen met het programma. Dit komt mede door de grotere diversiteit van de populatie binnen de sector Economie, bijvoorbeeld door het relatief

grote aantal LWOO-leerlingen. In het komende jaar zullen er trouwens al wel de nodige dingen gaan veranderen. De open simulatie gaat uit het programma, en alleen in klas 3 blijft het gesloten gedeelte gehandhaafd. Verder komt er meer aandacht voor buitenschools leren. Het programma blijft echter voorbereidend op de sector economie; het wordt nog niet breed beroepsoriënterend.

Naast de zojuist aangegeven veranderingen zijn naar het oordeel van Swinkels ook wel inhoudelijke aanpassingen in bijvoorbeeld het examenprogramma nodig. Boekhouden doe je omdat het in de exameneisen staat, maar het zou zeker voor basisleerlingen eigenlijk helemaal uit het programma moeten worden geschrapt. Verder zou calculeren op kaderniveau H&A voor veel leerlingen een te hoog niveau hebben. In dit verband is het naar de mening van Swinkels goed je te realiseren dat de leerlingen al met gebrekkige reken- en taalvaardigheden binnenkomen en dat dat een probleem blijft gedurende de schoolloopbaan, zeker voor Basisberoepsgerichte leerlingen.

KNELPUNTEN

In het gesprek stipte Swinkels uiteenlopende knelpunten aan:

- De sector is in toenemende mate in zichzelf gekeerd geraakt. Docenten kijken nog maar zelden bij elkaar in de keuken en het bezoek aan platformbijeenkomsten neemt gestadig af. Men trekt zich hoe langer hoe meer terug op de eigen school. Dat laatste

wordt wellicht voor een deel veroorzaakt doordat men wel tevreden is over wat men doet. Maar daar komt bij dat er geen externe, landelijke onderwerpen zijn die de mensen bij elkaar brengen, en 'buiten leren' is al helemaal geen onderwerp dat daarvoor zorgt.

- Een en ander wordt versterkt door de – tamelijk hoge – gemiddelde leeftijd van economiedocenten en door de cultuur van de sector. Docenten worden vaak getypeerd als 'strak en vlak'; ze kunnen niet goed 'out of the box' denken en door de aard van het werk in het beroep denken ze sneller dan anderen dat leerlingen bepaalde dingen (zelfstandig werken, plannen e.d.) toch wel niet zullen kunnen.
- Ecabo en de kenniscentra zouden een nuttige rol kunnen spelen bij het openbreken van de geslotenheid, bijvoorbeeld door middel van bedrijfsbezoeken, iets dat onmiskenbaar zinnig is voor docenten. Maar hoewel de organisaties een uitgebreid programma hadden opgesteld, was de reactie van de docenten vmbo zeer gering. Kortom, een forse investering met zeer weinig respons.

3.3. DE BOOGSCHUTTER (AMERSFOORT)

Het onderstaande is gebaseerd op een gesprek met Gerard Herkendaal.

Voor de sector economie is het bepaald niet eenvoudig uitdagender, echte(re) leeromgevingen te creëren:

- De arbeidsmarktperspectieven worden voortdurend beroerder. De werkgelegenheid op niveau 2 droogt op en zelfs op niveau 3 en 4 wordt het alsnar moeilijker. Het betekent bijvoorbeeld dat leerlingen voor stageplaatsen gedwongen worden uit te wijken naar bijvoorbeeld verzorgingshuizen.
- Het is in de sector economie lastig uitdagende leeromgevingen te creëren die tegelijk voldoende tijd en ruimte laten voor het verwerven van de nodige feitenkennis. Wat dat betreft heeft economie het moeilijker dan bijvoorbeeld Sport Dienstverlening Veiligheid. Uitdagende leeromgevingen vreten nu eenmaal tijd aan begeleiding. Het opzetten van de ledenadministratie van een basketbalclub is een schitterend voorbeeld van een uitdagende prestatie, maar de begeleiding die er mee gemoeid is, kost een zee aan begeleidingstijd, die nu eenmaal ergens vandaan moet komen.

Herkendaal ziet de oplossing in de ontwikkeling een sector economische dienstverlening, als het even kan samen met Uiterlijke verzorging en Logistiek, bestaande uit een basisopleiding, gevolgd door keuzemodulen.

De basisopleiding zou moeten zorgen voor een goede basis in kennis (taal, rekenen), studievaardigheden en omgangsvaardigheden. Op die basisopleiding zouden dan keuzemodulen moeten volgen waarin met name prestaties de kern vormen. Verder zou de basisopleiding een brede oriëntatie moeten bieden. Strak-gekoppelde leerwegen vmbo-mbo zijn niet meer mogelijk: daarvoor stromen leerlingen immers te breed uit.

Het is bij dit alles van groot belang om goed te kijken hoe je het aanpakt, hoe je in het vmbo inspeelt op het CGO enzovoorts. De gedachtewisseling over een ontwikkelingsperspectief als hierboven aangeduid, komt echter maar moeizaam van de grond. De gemiddelde economiedocent lijdt aan een zekere mate van blikvernauwing en verder maken de werkdruk en taakbelasting het er allemaal niet eenvoudiger op. Wat zou helpen is, als een school ontwikkelruimte in de eigen school kan creëren, als je wat ruimte zou hebben om mensen vrij te maken. Dan heb je de mogelijkheid om docenten buiten de deur te laten kijken, scholing te laten volgen, en experimenten op te zetten op de werkplek.

3.4. CHRISTELIJK COLLEGE ZEIST (CCZ)

Het onderstaande is gebaseerd op informatie, verstrekt door Ad van Andel.

Van oudsher kende de bovenbouw van het Christelijk College Zeist de volgende sectoren en afdelingen: Economie (Handel en administratie), Zorg en welzijn (Verzorging) en Techniek (Bouwtechniek en Voertuigentechniek). In de afgelopen periode hebben echter de omstandigheden de school tot een herprofilering gedwongen. En zoals deze case laat zien: de zoektocht naar oplossingen kan dus ook resulteren in een drastische ingreep. De sectoren Economie en Techniek worden met ingang van het schooljaar 2008-2009 gesloten en in plaats daarvan komen er twee op geheel andere leest geschoeide onderwijsarrangementen, *Care & Congress* en *Zorgeloos & Duurzaam wonen*.

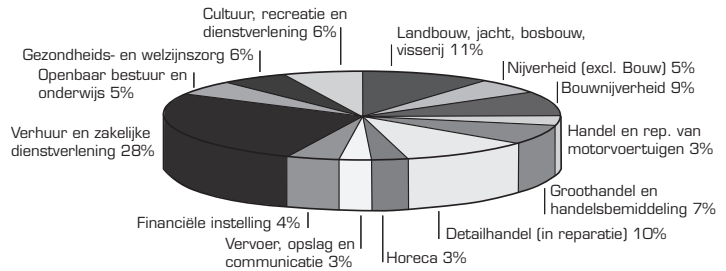
Voor de herprofilering was er een aantal aanleidingen. Al geruime tijd daalden de leerlingenaantallen: in vijf jaar tijd was de school met zo'n 40% geslonken. Daarnaast baarden de lage onderwijsopbrengsten zorgen en kwam de school in 2007 onder geïntensiveerd inspectietoezicht te staan. Voor een niet gering deel werden die problemen veroorzaakt doordat het het CCZ ontbrak aan een helder en aanprekend, eigentijds onderwijsconcept. De leraren deden onmiskienbaar hun werk naar beste weten, maar het geheel van hun werkzaamheden vertoonde te weinig structuur en samenhang waardoor het onvoldoende succesvol was. Bovendien bleken de

pedagogisch-didactische vaardigheden van het onderwijzend personeel bepaald voor verbetering vatbaar. In het kader van de uitvoering van het verbeterplan dat na de slechte beoordeling door de inspectie samen met het personeel is opgesteld, is veel geïnvesteerd in de professionalisering van het team en de ontwikkeling van een nieuw, aansprekender onderwijsconcept.

De belangrijkste karakteristieken van het nieuwe concept zijn:

- de school werkt aan doorlopende leerlijnen en werkt daartoe onder meer samen met het mbo
- de school stimuleert ondernemerschap en onderzoekend leren
- de school schept mogelijkheden voor leren binnen en buiten de school in betekenisvolle leersituaties.

Dat laatste brengt onder meer met zich mee dat het onderwijsaanbod sterker afgestemd zal gaan worden op de instellingen en bedrijven in de onmiddellijke omgeving van de school. In dat kader is de stand van zaken in de onmiddellijke regio in beeld gebracht. Het diagram geeft een algemeen overzicht van de bedrijfstakken in de regio Zuidoost Utrecht:

Voor het CCZ is dan met name van belang dat de werkgelegenheid in de zorgsector bovengemiddeld (22%) aanwezig is. En verder dat het deel van de wijk Kerckebosch waarin CCZ is gevestigd, in de komende jaren vernieuwd wordt, waarbij gemeente en woningcorporatie samenwerken aan het levensloop-bestendig maken van deze wijk.

Een verdere overweging was dat de bedrijfstakken cultuur, recreatie, overige dienstverlening – gezondheids- en welzijnzorg – verhuur en zakelijke dienstverlening veel gelijksoortige werkprocessen kennen. Hetzelfde geldt voor de bedrijfstakken nijverheid – bouwrijverheid en detailhandel. Deze twee groepen van bedrijfstakken verschaffen (toekomstige) werknemers met een startkwalificatie werkgelegenheid in de regio Zuidoost Utrecht.

Een en ander leidde er uiteindelijk toe dat ervoor gekozen is de bovenbouw van het CCZ zodanig af te slanken dat twee sectoren

resteren. Binnen deze sectoren, Zorg & Welzijn en Techniek, worden in plaats van afdelingen zogenaamde intersectorale programma's aangeboden, waarbinnen desgewenst ook elementen uit een

andere sector ingebracht kunnen worden. Al met al biedt de bovenbouw van het CCZ met ingang van 2008-2009 de volgende twee onderwijsarrangementen in de bovenbouw:

ONDERWIJSARRANGEMENTEN	CARE & CONGRESS	ZORGELOOS & DUURZAAM WONEN
INHOUD	Branchegerichte opleiding gericht op dienstverlenende functies in de gezondheidszorg, horeca en congressector	Bouwen en wijkinrichting. Technische dienstverlening.
OMSCHRIJVING	Ondernemerschap, extra certificering, doorlopende leerlijnen MBO (niveau 2, AKA)	Ondernemerschap, extra certificering, doorlopende leerlijnen MBO (niveau 2, AKA)
ONDERWIJSKUNDIGE UITGANGSPUNTEN	Binnen-Buitenschools leren Betekenisvol leren.	Binnen-Buitenschools leren Betekenisvol leren.
AFDELING / SECTOREN	Intersectoraal ISP Zorg & Welzijn	Intersectoraal Techniek.
PARTNERS	ROC ASA, horecabedrijven, congresinstellingen en gezondheidszorg	Seyster Veste, ROC, bedrijfsleven (bouw), gemeente

De sector Economie is met ingang van hetzelfde schooljaar gesloten, maar elementen van het ISP Handel en Administratie keren daar waar dat relevant is, terug in *Care & Congress* en in het techniek-profiel *Zorgeloos en Duurzaam wonen*.

4 AANBEVELINGEN

Aan sommige problemen die in het voorgaande zijn geschetst, valt in beginsel weinig te veranderen. De leeftijd en herkomst van docenten bijvoorbeeld zijn nu eenmaal een gegeven. Hieronder beperken we ons daarom tot aanbevelingen om een omgeving te creëren waarin de professionaliteit en leerbereidheid van de betrokkenen gestimuleerd wordt, zodat de ontwikkeling binnen de sector weer vlotgetrokken kan worden.

Een aantal problemen uit het voorgaande valt onder te brengen in een tweetal categorieën.

- Vmbo en mbo economie kennen elkaars sectoren onvoldoende en spreken geen gemeenschappelijke taal.
- Er vindt, door welke oorzaken dan ook, onvoldoende reflectie plaats op de huidige stand van zaken en de gewenste ontwikkelrichtingen, en mede daardoor is de sector aan vmbo-zijde onvoldoende innovatief (geworden).

Problemen van een dergelijk aard los je niet zozeer op door de betreffende sectoren de mogelijkheid te bieden projecten op te zetten als wel door de vorming van (leer)netwerken van vmbo en mbo. Dergelijke netwerken kunnen, mits goed opgezet, de noodzakelijke ruimte en prikkels bieden.

Leernetwerken vmbo-mbo bieden de mogelijkheid om elkaar (beter) te leren kennen, en de ruimte voor collegiale consultatie en intervisie, alsmede reflectie op en onderzoek naar de huidige stand van zaken en de gewenste ontwikkelingen. Essentieel zijn dan wel drie dingen:

- Aan de netwerken moeten niet alleen docenten, maar ook schoolleiders (of meer algemeen: het management) deelnemen.
- De netwerken mogen niet in – vrijblijvende – rondjes informatie-uitwisseling blijven steken, maar daadwerkelijk leernetwerken zijn.
- Verder zouden ook bedrijven met een omvangrijke administratieve component aan de netwerken deel moeten nemen.

Wat betreft de onderwerpen voor leernetwerken: uit de eerder gegeven probleemschets rolt zonder meer een groot aantal thema's voor leervragen:

- Beroepsbeelden. Er is immers een grondige revisie nodig van beroepsbeelden in de sector economie.
- De ordening van programma's. Betrokkenen uit het vmbo zouden bijvoorbeeld na moeten gaan of het niet beter is het programma Administratie te laten vallen en Commercie en Handel leidend te laten worden voor de programmering, dan wel of het programma Administratie dienstbaar gemaakt kan worden aan vormen van Ondernemend Leren in het vmbo.

-
- Oriëntatie en LOB. Een belangrijk thema is de noodzaak tot een brede oriëntatie voor vmbo-leerlingen op de beroepen die de sector te bieden heeft, waarbij ook de vraag aan de orde zou moeten komen in hoeverre aan de mbo-kant die oriëntatie ook niet nog een poosje door zou moeten gaan. Overigens wijzen Van Esch en Neuvel erop dat een groot aantal betrokkenen in het vmbo, van directeuren tot docenten, voorstander zijn van zo'n brede oriëntatie, maar tegelijk wel vinden dat die breedte niet ten kosten mag gaan van het aanleren van vakspecifieke vaardigheden.

In het verlengde van het voorgaande zou ook de (door)ontwikkeling van LOB aan de orde moeten komen. Het Escabo heeft geconstateerd dat leerlingen hun idee over het mbo vooral van internet en uit open dagen halen; maar de ervaringen leren dat er voor de ontwikkeling van realistische verwachtingen ruimte zou moeten zijn voor daadwerkelijk ervaren van de beroepspraktijk.

- De bevordering van ketendenken. In dat verband zijn bijvoorbeeld belangrijk: samen werken aan doorlopende competentielijnen, bevorderen van ontschotting en vervlechting, en verbetering van de terugkoppeling.
- De vormgeving van de warme overdracht aan beide zijden. Daarbij gaat het niet alleen om de ontwikkeling en het gebruik van portfolio's en dergelijke, maar ook om bezinning op bijvoorbeeld het feit dat aan de mbo-kant de leerlingen nu vaak in het diepe worden gegoooid.

Verder zouden, mede afhankelijk van de lokale context, belangrijke thema's kunnen zijn:

- Taal en rekenen, en studievaardigheden
- Belang van buiten-leren, levensechte situaties
- Schoolvisie en de rol management
- Ontwikkeling kwaliteitszorg

Het voorgaande is noch een programma noch een uitputtende opsomming: ons gaat het hier alleen om een schets van de gebieden waarop mogelijke leervragen betrekking kunnen hebben. Voor het overige geldt dat leervragen alleen dan leervragen zijn als ze uit de deelnemers zelf voortkomen.

Voor het moment is daarom de vraag belangrijker wie dergelijke netwerken start en gaande houdt. Voor de sectoren zelf is dat lastig. De focus van de platforms bijvoorbeeld is nu eenmaal in eerste instantie vmbo-intern, nog afgezien van het feit dat ze zich niet op het management richten. Het meest passend is een - belangeloze - sectoroverschrijdende instantie, die voor de prikkels tot (leer)netwerkvorming zorgt. Wie of wat die instantie zou moeten zijn, onttrekt zich uiteraard aan onze beoordeling.

BIJLAGE 1

CONSORTIUM VMBO-MBO STIMULERINGSINITIATIEF

Het Stimuleringsinitiatief vindt brede steun van de volgende organisaties: VO raad, Besturenraad, Stichting platforms vmbo, MBO 2010, het Platform beroepsonderwijs. Het Consortium bestaat uit de volgende leden: Marianne Beelaerts (Besturenraad; voorzitter); Hans van Nieuwkerk (MBO 2010); Jan Hoogendoorn; Jaap de Kruijf; Petra Kanters (MBO 2010); Ton Balk (projectmanager vmbo-mbo stimuleringsinitiatief; Paulus Potterstraat 32, 6566 ZM Millingen aan de Rijn; t.balk@planet.nl).

Een belangrijk criterium bij de selectie van projecten was gelijkwaardigheid: vmbo, mbo en bedrijfsleven moeten binnen het project als gelijkwaardige partners optrekken. Dat lijkt vanzelfsprekend, maar in de praktijk is het mbo door zijn schaalgrootte in het voordeel. Bovendien staat het herontwerp van het mbo volop in de belangstelling en dreigt het vmbo ten onrechte op de achtergrond te raken.

Binnen de geselecteerde projecten is er niet alleen sprake van gelijkwaardigheid, want in alle gevallen is een vmbo-school de penvoerder van het project. Bovendien bouwen alle projecten voort op vormen van good practice die binnen het vmbo ontwikkeld zijn.

De samenwerkingsverbanden van scholen voor vmbo en mbo en instellingen of bedrijven krijgen gedurende een jaar de tijd om hun bestaande good practice uit te bouwen. Het Consortium zorgt in die periode voor ondersteuning en communicatie door het uitgeven van een nieuwsbrief en persoonlijke contacten. Het is vooral de bedoeling dat de deelnemende scholen, bedrijven en instellingen kennis uitwisselen, elkaar stimuleren en enthousiasmeren. De deelnemers ontmoeten elkaar 6 x per jaar, waarbij afwisselend een van de deelnemers gastheer is. Elk project bereidt de dag voor in samenwerking met de projectleider en een externe leerarchitect. 's Morgens staat altijd een intrigerende vraag of dilemma centraal waar het project tegen aan loopt centraal; die wordt aan de collega's voorgelegd met de vraag om met mogelijke oplossingen te komen. 's Middags krijgt het leernetwerk een vervolg in de vorm van een miniconferentie, waarvoor ook instellingen en bedrijven uit de regio worden uitgenodigd.

Tenslotte is het de bedoeling dat de kennis en de ervaring van de geselecteerde projecten beschikbaar komen voor andere scholen.

BIJLAGE 2

DEELNEMERS AAN DE GESPREKSRONDES

UTRECHT, DINSDAG 4 MAART 2008

Deelnemer	School	Functie
Rien van Eeuwijk	Kalsbeek College, Woerden	Docent, examensecretaris, Lid vaksectie H&A CEVO
Arno Bergmans	Oosterlicht College, Vianen	Afdelingsleider bovenbouw VMBO
Ans Metselaar	Oosterlicht College, Nieuwegein	Decaan, docente Engels
Maarten Kortleven	Driestar College, Gouda	Teamleider economie
Rutger van de Belt	Driestar College, Gouda	Docent
Gerard Herkendaal	VMBO de Boogschutter, Amersfoort	Directeur
Hans Regnery	VMBO de Boogschutter, Amersfoort	Decaan/docent
Suzanne Verstraelen	VO-raad	Beleidsadviseur

Deelnemer	School	Functie
M. Wiersma	Winkler Prins, Veendam	Afd. Directeur VMBO zorg & welzijn en economie
D. Redjosentono	Winkler Prins, Veendam	Docent Economie/Handel
T. Kampen	OSG Singelland, Drachten	Teamleider
M. Plantinga	OSG Singelland, Drachten	Docent economie en H&A
J. Schipper	RSG Stad en Esch, Meppel	Afd. leider economie/TL
P. de Visser	RSG Stad en Esch, Meppel	
W. Reinsma	Marne College, Bolsward	Kernteamleider H&A
I. Hoekstra	CVO Zuidwest Fryslân, Sneek	Projectleider VMBO
G. Veenstra	SG Eekeringe, Steenwijk	Docent economie
P. Krisman	SG Eekeringe, Steenwijk	Teamleider bovenbouw
F. Strijk	Esdal College, Klazienaveen	Docent economie
T.R.B. Eskes	Stad en Esch, Meppel	Docent handel/adm.

DEN BOSCH, DONDERDAG 13 MAART 2008

Deelnemer	School	Functie
Ando Bast	Hooghuis Lyceum, Oss	Teamleider economie
Harry Geurts	Hooghuis Lyceum, Oss	Docent Handel en Verkoop
Wim Swinkels	Kandinsky College, Nijmegen	Docent Handel/Administratie
Twan v/d Hazelkamp	Kandinsky College, Nijmegen	Adjunct-directeur
Erik v.d. Linden	Christiaan Huygenscollege, Eindhoven	Teamleider economie
P. Timmermans	Fioretti College, Veghel	Docent ontwikkelaar Handel & Administratie

KENNISKRING ECONOMIE MBO; AMERSFOORT, DONDERDAG 24 APRIL 2008

Wil Hagenaars	ROC Midden Nederland
Janny van den Beukel	ROC Mondriaan
Wouter Roerdink	SPL/ROC Aventus
Els Bus-Verdult	ROC Zeeland
Theo van den Bosch	ROC Nijmegen

COLOFON

Tekst	Pieter Leenheer, J. van Tulden, T.Balk
Eindredactie	M.Gerdsen, T.Balk
Vormgeving	Coenen Vormgeving, Nijmegen
Druk	DPN, Nijmegen
Datum	juli 2008

De voorliggende verkenning van de aansluiting tussen vmbo economie en het mbo is uitgevoerd door het Consortium VMBO-MBO Stimuleringsinitiatief, een consortium dat projecten ondersteunt rond doorlopende leerlijnen vmbo-mbo-bedrijfsleven (zie bijlage 1 voor enkele nadere gegevens over het Consortium). De projecten vallen binnen Zorg en Welzijn en Economie, omdat in deze sectoren de impuls naar de mening van het Consortium het hardste nodig is. Aanleiding voor de verkenning was de constatering dat vanuit de sector Economie, anders dan vanuit de sector Zorg en Welzijn, weinig of geen projectvoorstellen werden ingediend, terwijl de problematiek in de sector daar eigenlijk alle reden toe geeft.
